

Πολιτισμικές Διαφοροποιήσεις στην Υγεία: Μελέτη αναγκαιότητας προσαρμογής των λειτουργιών υγείας σ' ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον.

Παλτόγλου Ε., Τράντα Ε.

Ο πολιτισμός αποτελεί συστατικό στοιχείο κάθε κοινωνίας, συμβάλλει τόσο στη μορφή και στην οργάνωσή της, όσο και στη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Με τον όρο πολιτισμός νοείται η κοινή κληρονομιά, οι κοινές παραδόσεις και αντιλήψεις, τα κοινά νοήματα, σύμβολα και παραστάσεις μιας κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας. Είναι στοιχεία που δηλώνουν τη ταυτότητα και τον τρόπο ζωής μιας ομάδας, τα οποία διαμορφώνονται από την αλληλεπίδραση των μελών της με το κοινωνικό και το φυσικό περιβάλλον (Τσαούσης Δ.Γ.,1989). Χαρακτηριστικό στοιχείο του πολιτισμού είναι ότι υιοθετείται από τα άτομα χωρίς αποδείξεις και προσδίδει στην ομάδα ή την κοινωνία μια ομοιομορφία με τα δικά της πρότυπα, χαρακτηριστικά και νόρμες (Giddens Α.,2002, Νοβα-Καλτσούνη Χ.,2000).

Γεγονός είναι ότι ο πολιτισμός είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής συμπεριφοράς του ατόμου, του τρόπου που αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα γύρω του και των αντιλήψεων και στάσεων που έχει για τα θέματα που το περιβάλλουν. Ο τρόπος ζωής, η καθημερινή πρακτική, ο τρόπος σκέψης, οι αντιλήψεις, οι στάσεις διαμορφώνονται σημαντικά από τις πολιτισμικές αξίες μιας κοινωνικής ομάδας.

Ο τρόπος που το άτομο αντιλαμβάνεται την υγεία και την ασθένεια σχετίζεται σημαντικά ή ακόμα και διαμορφώνεται από τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της ομάδας. Το τι θεωρείται υγεία ή αρρώστια, πως αντιμετωπίζεται και από πού πηγάζει είναι ερωτήματα άμεσα συνδεδεμένα με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας. Η ίδια αρρώστια μπορεί σε ένα πολιτισμικό περιβάλλον να θεωρείται μίσημα ενώ σε ένα άλλο χάρισμα, τιμωρία ή επιβράβευση, αμαρτία ή ιερότητα, θεία απόφαση ή προσωπική αμαρτία (Eckersley, 2007, Τούντας,2008).

Παράγοντες που σχετίζονται με τον πολιτισμό μπορούν να αποτελέσουν αιτίες νοσηρότητας ή θνησιμότητας, άμεσα ή έμμεσα. Ο Πλάτων είχε πει πως η αρρώστια προκαλείται από τον πολιτισμό, εννοώντας πως εάν άτομο ζούσε στη φύση θα ήταν υγιές (Τούντας,2000) Οι ρόλοι των φύλων, η οικογενειακή δομή, η ενδογαμία, οι αντιλήψεις για την υγιεινή του σώματος, η τεκνοποίηση, οι αντισυλληπτικές πρακτικές και η διατροφή είναι μερικά από τα πολιτισμικά στοιχεία που συνδέονται με την υγεία και την αρρώστια. Παραδείγματος χάριν οι πολλαπλές κυήσεις, ως αποτέλεσμα χρήσης μη ασφαλών ή μη χρήσης αντισυλληπτικών μεθόδων, αποτελούν παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση χολοκυστίτιδας ή τη μετάδοση σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων, επίσης η ενδογαμία, μια πρακτική που συνδέεται με το πολιτισμικό πλαίσιο μιας ομάδας, μπορεί να οδηγήσει στη διαίωνη κληρονομικών νοσημάτων.

Πολλοί υποστηρίζουν πως και μερικές από τις σύγχρονες ασθένειες όπως ο σακχαρώδης διαβήτης, τα καρδιαγγειακά νοσήματα, κ.ά. σχετίζονται και επηρεάζονται σημαντικά από τις αξίες, τις συνήθειες και τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζουν τον σύγχρονο Δυτικό πολιτισμό, γι αυτό και χαρακτηρίζονται «νοσήματα του πολιτισμού μας» (Τούντας, 2000). Ιδιαίτερα σχετικά με τις ψυχικές ασθένειες, ο πολιτισμός και η κουλτούρα μιας κοινωνίας ή μιας ομάδας φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά τη ψυχική παθολογία ή όχι του πληθυσμού.

Στην αντιμετώπιση και την έκφραση της αρρώστιας τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και συμπεριφορές του ατόμου διαδραματίζουν, επίσης, πολύ σημαντικό ρόλο. Ο κάθε πολιτισμός έχει τη δική του «γλώσσα δυσφορίας» μέσω της οποίας εκφράζει τα συμπτώματα και τα σημάδια που θεωρεί μη φυσιολογικά και μπορεί να κρύβουν κάποια μορφή αρρώστιας (Helman, 1994, Τούντας, 2000). Η θεώρηση του φυσιολογικού και του μη έχει αποδειχτεί ότι διαφέρει από το ένα πολιτισμικό περιβάλλον στο άλλο.

Επίσης, ο κάθε πολιτισμός έχει τις δικές του συνήθειες διατροφής που μπορεί να περιλαμβάνουν ή να αποκλείουν κάποια φαγητά και οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την υγεία και την ασθένεια (υγιεινή διατροφή, junk food). Ομοίως, η χρήση ουσιών και η εξάρτηση είναι συνήθειες που συνδέονται άρρηκτα με το πολιτισμικό πλαίσιο της κοινωνίας ή της ομάδας. Το τι θεωρείται ηθικό και «αρέπον», επικίνδυνο ή ακίνδυνο διαφέρει από κουλτούρα σε κουλτούρα. Η κατανάλωση αλκοόλ ή το κάπνισμα μπορεί να θεωρούνται ηθικές ή μη συνήθειες ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Παραδείγματος χάριν, σε μερικές χώρες της Αφρικής θεωρείται ασέβεια και αγένεια για μια γυναίκα να καπνίζει.

Μετανάστευση-Πολυπολιτισμικότητα και υγεία

Η Ελλάδα από τις αρχές του 20ου αιώνα αποτελούσε μία παραδοσιακή χώρα εξαγωγής μεταναστών. Η κατάσταση αυτή αρχίζει να διαφοροποιείται από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970, όπου και αρχίζει ο επαναπατρισμός των Ελλήνων μεταναστών, αλλά και κάποιες πρώιμες εισροές ξένων μεταναστών.

Η τεράστια αύξηση του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα πραγματοποιείται τα τελευταία 20 χρόνια. Σε αυτό συνέβαλαν η διάλυση του λεγόμενου Ανατολικού μπλοκ καθώς και το άνοιγμα των συνόρων (Δημουλάς και συν., 2004· Κατρούγκαλος και συν., 2004). Έτσι, η μεγάλη εισροή των μεταναστών/ριών στην Ελλάδα σήμερα έχει σαν αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται αυτή πολυπολιτισμική.

Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (2004) ορίζει τη μετανάστευση ως μία διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει τη «μετακίνηση προσφύγων, εκτοπισμένων και ξεριζωμένων ατόμων, καθώς και οικονομικών μεταναστών». Ο ορισμός αυτός καλύπτει τόσο τις εκούσιες όσο και τις ακούσιες μετακινήσεις.

Με βάση τα παραπάνω, η ελληνική κοινωνία έχει πλέον συνειδητοποιήσει ότι η μετανάστευση δεν είναι προσωρινή, παρά το γεγονός ότι οι προσπάθειες της πολιτικής στόχευαν και στοχεύουν στην διατήρηση της προσωρινότητας της, αλλά έχει διάρκεια.

Σύμφωνα με τους περισσότερους ερευνητές, η ένταξη των μεταναστών, κυρίως από την πλευρά των κυβερνητικών πολιτικών, στην ελληνική κοινωνία υπολείπεται των υπολοίπων κρατών μελών της Ε.Ε και τα κρίσιμα ζητήματα φαίνονται να είναι το καθεστώς νομιμότητας των μεταναστών και η αποσπασματική χάραξη των πολιτικών με προβλήματα στην εφαρμογή τους.

Αποτελεί πραγματικότητα, πώς οι εφαρμοζόμενες μεταναστευτικές πολιτικές δεν βοηθούν τους μετανάστες να ενταχθούν πώς οι πολιτισμικές διαφοροποιήσεις τους στην Ελλάδα δεν γίνονται σεβαστές και αν αυτό συμβεί, γίνεται ελάχιστες φορές (Σκουραδάκη, 2007) και πώς οι μετανάστες στην Ελλάδα βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό στην καθημερινότητά τους, γεγονός που επεκτείνεται και στην πρόσβασή τους στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας. Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν συνήθως είναι είτε νομικής φύσεως είτε εμφανίζονται σαν συμπτώματα διάφορων κοινωνικών πρακτικών και αντιλήψεων (Καψάλης, 2003).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, γίνεται κατανοητή η αναφορά του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για τον λεγόμενο επαναπροσανατολισμό των υπηρεσιών υγείας (Βογιατζής, 2007). Ο επαναπροσανατολισμός αυτός απαιτεί έρευνα στην υγεία, καθώς και αλλαγή στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Αυτός πρέπει να οδηγήσει σε μία αλλαγή του τρόπου συμπεριφοράς και οργάνωσης των υπηρεσιών υγείας, η οποία να επικεντρώνεται στις συνολικές ανάγκες του ατόμου ως αυτοτελή προσωπικότητα (WHO, 1986).

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας (Σκουραδάκη, 2007), τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την επαφή τους ο μεταναστευτικός πληθυσμός με το σύστημα υγείας είναι η γραφειοκρατία και η εξυπηρέτηση από τους υπαλλήλους. Επίσης διαπιστώνεται πώς ένα μεγάλο ποσοστό αντιμετωπίζεται με καχυποψία κατά την επίσκεψή του στον νοσοκομειακό χώρο ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό που υποστηρίζει πώς δεν γίνεται δεκτό από τα δημόσια νοσοκομεία (Σκουραδάκη, 2007).

Ωστόσο, στοιχεία άλλων ερευνών επισημαίνουν πώς οι λειτουργοί της υγείας και τα νοσοκομεία αντιμετωπίζουν τους μετανάστες όπως ακριβώς και τους Έλληνες και δεν διακατέχονται από αισθήματα ξενοφοβίας και ρατσισμού, αν και αυτό συμβαίνει παρά μόνο σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις (UEHR, 2006). Η εθνικότητα λοιπόν δεν διαφοροποιεί την συμπεριφορά. Ακόμα, αναφέρεται ότι δεν υπήρξε κάποια ενημέρωση από το νοσοκομείο σχετικά με τους μετανάστες στους εργαζόμενους. Αν και από άλλη έρευνα, υποστηρίζεται από τους λειτουργούς υγείας πώς οι υπηρεσίες είναι ικανές και ανταποκρίνονται σε μειονοτικές ομάδες (UEHR, 2006).

Το κυριότερο πρόβλημα στην καθημερινή επικοινωνία μεταξύ λειτουργών υγείας και ασθενών είναι η γλώσσα. Το εμπόδιο αυτό πολύ συχνά έχει κοστίσει ζωές ή έχει οδηγήσει σε σοβαρά ιατρικά λάθη (UEHR, 2006). Η συχνή επαφή τους φαίνεται πώς δεν επηρεάζει την άποψή τους γι' αυτούς, ενώ ένα μικρό ποσοστό δηλώνει πώς μέσα από αυτή την επαφή βελτιώνεται.

Συνεπώς η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, η επιρροή της κουλτούρας και του πολιτισμού στην καθημερινότητα και την εξέλιξη του ατόμου καθώς και η ανάγκη για παροχή αποτελεσματικής και ποιοτικής φροντίδας υγείας στο σύνολο του πληθυσμού καθιστούν αναγκαία την προσαρμογή των λειτουργών υγείας στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία.

Βασικό στοιχείο της προσαρμογής των λειτουργών υγείας στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον είναι η πολιτισμική επάρκεια ή ικανότητα (cultural competency). Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζεται η ικανότητα του λειτουργού υγείας να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του πληθυσμού και των ατόμων που μπορεί να έχουν μια κουλτούρα ή ένα πολιτισμικό πλαίσιο διαφορετικό από το κυρίαρχο. (Wells and Black, 2000)

Ο λειτουργός υγείας θα πρέπει:

- Να σέβεται τη διαφορετική γλώσσα, τις αξίες και τα έθιμα μιας κοινωνικής ομάδας
- Να γνωρίζει τα βασικά σημεία του πολιτισμικού πλαισίου του ατόμου και να έχει τη θέληση να εξερευνήσει τις πεποιθήσεις και τις προκαταλήψεις που το διακρίνουν
- Να ενσωματώνει την κουλτούρα του ατόμου στην παροχή φροντίδας και είναι ανοιχτός στους διαφορετικούς τρόπους ενσωμάτωσης του ασθενούς στη θεραπεία του
- Να αναπτύσσει και να εφαρμόζει εξατομικευμένες πρακτικές, προσαρμοσμένες στο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον του κάθε ατόμου
- Να κατέχει κοινωνικές δεξιότητες όπως, υπομονή, έλλειψη εγωισμού και απόρριψης, σεβασμό, θέληση για αλλαγή και μάθηση (Butler, 1997, Spradley, 1990, Wells and Black, 2000)

Η Leininger M. με το έργο της ανέδειξε τη σημασία της διαπολιτισμικής προσέγγισης στην υγεία και την ασθένεια. Στη δεκαετία του '70 παρουσίασε ένα «διαπολιτισμικό μοντέλο υγείας» σκοπός του οποίου ήταν η παραγωγή γνώσης σχετικά με τη φροντίδα ατόμων που διατηρούν τη πολιτισμική τους παράδοση και τρόπο ζωής και η χρήση της γνώσης αυτής για τη παροχή πολιτισμικά κατάλληλης και οικουμενικής φροντίδας. Με τον όρο «πολιτισμικά κατάλληλη» η Leininger αναφέρεται στην ένταξη των ιδιαίτερων αξιών και πεποιθήσεων που χαρακτηρίζουν έναν πολιτισμό, ενώ με τον όρο «οικουμενική» αναφέρεται στις ομοιότητες μεταξύ των αξιών και των τρόπων συμπεριφοράς που εμφανίζονται στους διαφορετικούς πολιτισμούς και οι οποίες διαμορφώνουν τη βάση για τη διαμόρφωση θεωριών για την

ανάπτυξη διαπολιτισμικών νόμων που διέπουν την ανθρώπινη συμπεριφορά (McEwen, 2002, Andrews, 2001).

Βασικό στοιχείο της θεωρίας της Leininger είναι «παροχή πολιτισμικά συμβατής φροντίδας σε άτομα προερχόμενα από διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον» (McEwen, 2002, σελ. 250). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό ο λειτουργός υγείας θα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν του τις απόψεις, τις πρακτικές και τις αντιλήψεις της κάθε πολιτισμικής ομάδας.

Άλλο σημαντικό στοιχείο προσαρμογής των λειτουργών υγείας σχετίζεται με τον επαναπροσδιορισμό των δεδομένων μάθησης. Τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να περιλαμβάνουν μαθήματα πολιτισμικής προσέγγισης της υγείας και της αρρώστιας και διαπολιτισμικών πρακτικών που θα συνεισφέρουν στη δημιουργία και στην εφαρμογή λιγότερο ομογενοποιημένων και δυτικο-κεντρικών μεθόδων θεραπείας και παροχής φροντίδας (Balbo, 2007). Η συνεχιζόμενη μάθηση, η ενημέρωση η ανανέωση της γνώσης και των πρακτικών, μέσω τυπικής μάθησης, σεμιναρίων, πρακτικής άσκησης με σκοπό τον επαναπροσδιορισμό των καθημερινών πρακτικών για την παροχή φροντίδας και τη προσέγγιση του ασθενούς.

Αναφορές

Ελληνικές

- Andrews M.M., (2001) Η πολιτισμική ποικιλομορφία και η κοινοτική νοσηλευτική. Στο Nies, M.A., McEwen M. (ed) Κοινοτική Νοσηλευτική: Προάγοντας την υγεία των πληθυσμών. Τόμος Ι. Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις Λαγός Δημήτριος.
- Giddens A. (2002) Κοινωνιολογία. Αθήνα: Gutenberg
- Δημουλάς, Κ. και συν. , 2005. Πολιτική απασχόλησης : πεδίο σύζευξης της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Στο Καραμεσίνη, Μ., Κουζής Γ., (επιμ.). 2005. Αθήνα: Gutenberg.
- Κατρούγκαλος, Γ., (επ. υπεύθυνος) και συν. 2004. Νομικές, Θεσμικές και Διοικητικές Διαστάσεις του Καθεστώτος Εισόδου και Παραμονής Μεταναστών στην Ελλάδα Προκλήσεις και Προοπτικές Βελτίωσης. Μελέτη του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα: Ι.ΜΕ.ΠΟ.
- Καψάλης, Α., 2003α. Για μια κοινή μεταναστευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Ενημέρωση του ΙΝ.Ε – Γ.Σ.Ε.Ε /Α.Δ.Ε.Δ.Υ*, Φεβρουάριος, 92, σελ. 2-9.
- Καψάλης, Α., 2003b. *Εθνική Έκθεση για τον κοινωνικό αποκλεισμό και την υγεία των μεταναστών. Ευρωπαϊκό Δίκτυο για Συνεργασία και Ανταλλαγές σε Θέματα Κοινωνικού Αποκλεισμού και Υγείας Μεταναστών*. Διαθέσιμο: <http://mighealth.net/el/index.php> [Προσβάσιμο 10 Φεβρουαρίου 2009].
- Κούτα (2007) Υγεία και κουλτούρα. *Νοσηλευτική*. Απρίλιος-Ιούνιος, 46 (2), σελ. 176-180.
- McEwen and Wills (2002) Νοσηλευτικές θεωρίες. Αθήνα: Εκδόσεις Βήτα.
- Νόβα Καλτούνη Χρ. (2000) Κοινωνικοποίηση: Η γέννηση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα: Gutenberg.

- Σκουραδάκη Μ. (2007) Επαγγελματίες υγείας και οικονομικοί μετανάστες: Στάσεις και συμπεριφορές που καθορίζουν μία αμφίδρομη σχέση. Η περίπτωση του Γ.Ν.Ν.Θ.Α. «Η Σωτηρία», Μεταπτυχιακή Εργασία.Ε.Σ.Δ.Υ.
- Τούντας, Γ., (2000) Κοινωνία και Υγεία. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τσαούσης, Δ.Γ. (1989) Η κοινωνία του ανθρώπου. Αθήνα: Gutenberg

Ξένες

- Balbo L. (2007) Thinking health promotion sociologically. In McQueen D., Kickbusch I, Potvin L., Pelikan J., Balbo L. and Abel Th. (ed) Health and modernity: The role of theory in health promotion. N.York: Springer.
- Butler Th. (1997) Principles of health education and health promotion. USA: Morton Publishing.
- Eckersley R.M. (2007) Culture. In Galea S. (eds) Macrosocial determinants of population health, USA : Springer.
- Hellman C. (1994) Culture, health and illness: An introduction for health professionals. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Spradley W.B. (1990) Community health nursing: Concepts and practice. U.S.A.: Scott, Foresman and Company.
- Wells S.A. and Black R.M. (2000) Cultural competency for professionals. Bethesda, Maryland: American Occupational Therapy Association.
- W.H.O (World Health Organization), 1986. *First International Conference on Health Promotion*, Ottawa, Ontario, Canada 17- 21 November 1986 (Updated 1 April 2006) Available at: http://www.who.int/hpr/NPH/docs/ottawa_charter_hp.pdf [Accessed 1 February 2009].
- University Research Institute of Urban Environment and Human Resources, UEHR.National Kapodistrian University of Athens Medical School, IOM, 2006. Equality in Health: Greek National Report. [Online] European Commission. Available at: <http://www.uehr.panteion.gr/equality/download/Revised%20GR%20National%20Report%2021-12-06.pdf> [Accessed 15 February 2009].

Information about the authors

Paltoglou Eleni

I am a sociologist, graduated from the department of Sociology of University of Crete. My Master studies are on the field of higher education and especially on the organization, management and research of higher education (Master of Arts in Higher Education), which I accomplish in the Department of Social Studies of the University of Kassel (Germany). This period of time I am a student in the School of pedagogical and technological education (ASPETE) in the pedagogical training programme

Elissavet Tranta graduated in 2004 from the Department of Sociology of the University of Crete and continued her postgraduate studies at the Aegean University program “Gender and New Educational and Professional Environments in Information Society”. Her interests focus on gender and work, gender and migrants, gender and criminality.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ

2.1 Ευρωπαϊκή Ένωση

Στις 27 Σεπτεμβρίου του 2004, ο Ευρωπαίος Επίτροπος σε θέματα Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Jan Figel', πρότεινε, ενώπιον των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, την ιδέα για ένα Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου. Δύο χρόνια αργότερα, και αφού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε περισσότερες από 350 απαντήσεις από πολίτες και οργανώσεις από ολόκληρη την Ευρώπη στην πρόσκλησή της για την υποβολή ιδεών για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, εκδίδεται η υπ' αριθ. 1983/2006/ΕΚ απόφαση του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 18^{ης} Δεκεμβρίου του 2006, η οποία ανακηρύσσει το 2008 ως Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου¹⁴.

2.1.1 Το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου και η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τον Πολιτισμό

Το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου (ΕΕΔΔ) εντάσσεται στο πλαίσιο της πρώτης ευρωπαϊκής στρατηγικής για τον πολιτισμό σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Στις 10 Μαΐου του 2007, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά από εκτεταμένη διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους φορείς, εξέδωσε πολιτική διακήρυξη με τίτλο όπου επισημαίνονται τρεις βασικοί στόχοι που συνθέτουν μια πολιτιστική στρατηγική για τα ευρωπαϊκά όργανα, τα κράτη-μέλη και τον τομέα του πολιτισμού και των τεχνών:

1. Προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου.
2. Προώθηση του πολιτισμού ως καταλύτη δημιουργικότητας στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισσαβόνας.
3. Προώθηση του πολιτισμού ως ζωτικής παραμέτρου των διεθνών σχέσεων της Ένωσης.

Ενώ η πολιτιστική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζει την ανάγκη της αποδοχής της πολυμορφίας στο εσωτερικό της, εξετάζει, επίσης, το ζήτημα της εξωτερικής διάστασης του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Μάλιστα, προτείνονται μέτρα προκειμένου ο πολιτισμός να αποκτήσει μεγάλη βαρύτητα στον πολιτικό διάλογο μεταξύ των χωρών-εταίρων και των διαφόρων περιοχών σε όλο τον κόσμο, προωθώντας τις πολιτισμικές ανταλλαγές και ενσωματώνοντας συστηματικά τον πολιτισμό

¹⁴ Βλ. Απόφαση αριθ. 1983/2006/ΕΚ, ο.π.

στα αναπτυξιακά προγράμματα και σχέδια. Για το σκοπό αυτό προτείνεται η δημιουργία ενός πολιτιστικού ταμείου για τη στήριξη των δράσεων στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ενώ υποδεικνύεται ο μηχανισμός της «ανοιχτής μεθόδου συντονισμού»¹⁵ ως ενός συστήματος συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε θέματα παιδείας και κατάρτισης, νεολαίας και κοινωνικής προστασίας. Τέλος, η ευρωπαϊκή στρατηγική αποσκοπεί στη στενότερη συμμετοχή του πολιτιστικού τομέα στις ευρωπαϊκές υποθέσεις και στην καθιέρωση δομών διαλόγου και συνεργασίας με τους ενδιαφερόμενους φορείς μέσω ενός *Φόρουμ για τον Πολιτισμό*.

2.1.2 Στόχοι και Δράσεις του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου

Εκτός από βασική παράμετρο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τον πολιτισμό, τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανακήρυξαν το 2008 ως ΕΕΔΔ και για τους ακόλουθους λόγους: Από τη μια μεριά, η αναγνώριση της σύνδεσης του διαπολιτισμικού διαλόγου με την θεμελιώδη αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης να φέρει τους λαούς πιο κοντά, κάτι που προϋποθέτει διάλογο με σκοπό όλοι οι Ευρωπαίοι πολίτες και όσοι ζουν στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διαχείριση της πολυμορφίας των κρατών-μελών της, η οποία εμπλουτίζεται από τη δυναμική και τις αλλαγές που έφερε η παγκοσμιοποίηση και, από την άλλη μεριά, η σύλληψη του διαπολιτισμικού διαλόγου ως εργαλείου για την υλοποίηση μιας σειράς στρατηγικών προτεραιοτήτων για την Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁶.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση της πρότασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για το ΕΕΔΔ, κύριος στόχος του ΕΕΔΔ είναι, αφενός, η προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου ως ενός εργαλείου για τους Ευρωπαίους πολίτες και για όλους όσοι ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση για να αποκτήσουν γνώση και ικανότητες για να αντιμετωπίσουν ένα περισσότερο ανοιχτό και περισσότερο πολύπλοκο πολιτιστικό περιβάλλον και, αφετέρου, η ευαισθητοποίηση των Ευρωπαίων πολιτών για τη σημασία της ανάπτυξης μιας ενεργού ευρωπαϊκής ιδιότητας του πολίτη, ανοιχτής στον υπόλοιπο κόσμο, με σεβασμό στην πολιτιστική πολυμορφία και στις κοινές αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασική ομάδα-στόχος αυτής

¹⁵ Διαδικασία σύγκλισης πολιτικών που αποτελεί μέρος του μη δεσμευτικού κοινοτικού κεκτημένου. Με αφετηρία την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση επεκτάθηκε στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης και της κοινωνικής προστασίας μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασίζεται κυρίως στις αρχές, πρώτον, της επικουρικότητας, δεύτερον, της εθελούσιας σύγκλισης μέσω αμοιβαίας εκμάθησης (mutual learning) στη βάση βέλτιστων πρακτικών (best practices) κάθε κράτους-μέλους, τρίτον, της αξιολόγησης μέσω των κοινά αποδεκτών ευρωπαϊκών κοινωνικών δεικτών και, τέλος, τέταρτον, της ολοκληρωμένης προσέγγισης, δηλαδή της αναφοράς σε ενιαίους και ποσοτικοποιημένους στόχους μέσω του συντονισμού επιμέρους πολιτικών.

¹⁶ Βλ. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Proposal for a DECISION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL concerning the European Year of Intercultural Dialogue (2008), COM (2005) 467, Βρυξέλλες 5 Οκτωβρίου 2005.

της πρωτοβουλίας είναι η νεολαία αλλά και οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, ενώ οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών ενθαρρύνονται να συμμετέχουν στις σχετικές δράσεις σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Οι δε κύριοι φορείς υλοποίησης των επιμέρους δράσεων είναι η Γενική Δ/ση για την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε κοινοτικό επίπεδο, ο Εθνικός Συντονιστικός Φορέας του Υπουργείου Πολιτισμού ή Παιδείας του κάθε κράτους-μέλους και οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών.

Πιο συγκεκριμένα, ως γενικοί στόχοι του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου καθορίζονται οι εξής¹⁷:

(α) προαγωγή του διαπολιτισμικού διαλόγου ως διαδικασίας με την οποία όλοι όσοι ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπορούν να βελτιώσουν την ικανότητά τους να αντεπεξέρχονται σε ένα πιο ανοικτό αλλά και πιο πολύπλοκο πολιτιστικό περιβάλλον, όπου, στα διάφορα κράτη μέλη καθώς και εντός του εκάστοτε κράτους-μέλους, συνυπάρχουν διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες και πεποιθήσεις,

(β) προβολή του διαπολιτισμικού διαλόγου ως ευκαιρίας για όσους ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση να αποκομίζουν όφελος από μια διαφοροποιημένη και δυναμική κοινωνία και να συνεισφέρουν σε αυτήν, όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο,

(γ) ευαισθητοποίηση όλων όσοι ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως των νέων, στη σημασία της ανάπτυξης ενεργού ευρωπαϊκής ιδιότητας του πολίτη που είναι ανοικτή στον κόσμο, σέβεται την πολιτιστική ποικιλομορφία και βασίζεται σε αξίες που είναι κοινές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 6 της Συνθήκης ΕΕ και στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

(δ) προβολή της συμβολής των διαφόρων πολιτισμών και μορφών έκφρασης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, στην κληρονομιά και στους τρόπους ζωής των κρατών μελών.

Οι δε ειδικότεροι στόχοι αυτής της πρωτοβουλίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσδιορίστηκαν ως ακολούθως:

(α) επιδίωξη της ευαισθητοποίησης όλων όσοι ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως των νέων, στη σπουδαιότητα της συμμετοχής στο διαπολιτισμικό διάλογο στην καθημερινή ζωή τους,

(β) προσπάθεια ώστε να εντοπίζονται, να ανταλλάσσονται και να τυγχάνουν προβολής ευρωπαϊκής αναγνώρισης οι βέλτιστες πρακτικές για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως μεταξύ των νέων και των παιδιών,

¹⁷ Βλ. Απόφαση αριθ. 1983/2006/ΕΚ, ο.π.

(γ) ενίσχυση του ρόλου της εκπαίδευσης ως σημαντικού μέσου διδασκαλίας σχετικά με την ποικιλομορφία και τη μεγαλύτερη κατανόηση άλλων πολιτισμών, και ανάπτυξη δεξιοτήτων και βέλτιστων κοινωνικών πρακτικών, καθώς και προβολή του κεντρικού ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην προώθηση της αρχής της ισότητας και της αμοιβαίας κατανόησης,

(δ) αύξηση της προβολής, της συνοχής και της προώθησης όλων των κοινοτικών προγραμμάτων και δράσεων που συμβάλλουν στο διαπολιτισμικό διάλογο, και εξασφάλιση της συνέχειάς τους, και

(ε) συμβολή στη διερεύνηση νέων προσεγγίσεων του διαπολιτισμικού διαλόγου με τη συνεργασία μεταξύ ευρέως φάσματος ενδιαφερομένων παραγόντων από διάφορους τομείς.

Τα μέτρα που αφορούν στην υλοποίηση των ανωτέρω στόχων εντάσσονται στο πλαίσιο τεσσάρων δράσεων¹⁸:

(Α) *Συγχρηματοδοτούμενες δράσεις σε κοινοτικό επίπεδο*: Ένας περιορισμένος αριθμός εμβληματικών δράσεων ευρωπαϊκής εμβέλειας που αποβλέπει στην ευαισθητοποίηση, ιδιαίτερα των νέων, στους στόχους του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου μπορεί να επωφεληθεί από κοινοτική επιδότηση ύψους 80% του συνολικού κόστους κατ' ανώτατο όριο. Αυτές οι δράσεις μπορούν να περιλαμβάνουν εκδηλώσεις, συμπεριλαμβανομένης κοινοτικής εκδήλωσης για τα εγκαίνια και τη λήξη του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου σε συνεργασία με τις εκάστοτε Προεδρίες στη διάρκεια του έτους 2008. Ενδεικτικά, περίπου το 30% του συνολικού προϋπολογισμού που χορηγείται θα αφιερωθεί στις δράσεις αυτές.

(Β) *Συγχρηματοδοτούμενες δράσεις σε εθνικό επίπεδο*: Δράσεις σε εθνικό επίπεδο με έντονη ευρωπαϊκή διάσταση μπορούν να πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να επωφεληθούν από κοινοτική ενίσχυση ύψους 50 % του συνολικού κόστους κατ' ανώτατο όριο. Αυτές οι δράσεις θα αφορούν ειδικότερα τη συγχρηματοδότηση μίας εθνικής πρωτοβουλίας ανά κράτος μέλος. Ενδεικτικά, περίπου το 30 % του συνολικού προϋπολογισμού που χορηγείται θα αφιερωθεί στις δράσεις αυτές.

(Γ) *Δράσεις σε κοινοτικό επίπεδο*:

1. Δράσεις πληροφόρησης και δημοσιότητας που περιλαμβάνουν:

α) εκστρατεία πληροφόρησης συντονισμένη σε κοινοτική κλίμακα και αρθρωμένη στα επί μέρους κράτη-μέλη, θεμελιωμένη στις βέλτιστες πρακτικές διαπολιτισμικού διαλόγου σε όλα τα επίπεδα·

β) συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα, τα μέσα ενημέρωσης, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και άλλους εταίρους της κοινωνίας των πολιτών για τη διάδοση των πληροφο-

¹⁸ Στο ίδιο.

ριών σχετικά με το ΕΕΔΔ.

γ) σχεδιασμός λογότυπου και συνθημάτων που θα χρησιμοποιηθούν σε κάθε δραστηριότητα, συνδεδεμένης με το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου, και παραγωγή εργαλείων προώθησης, τα οποία θα είναι διαθέσιμα σε ολόκληρη την Κοινότητα.

δ) κατάλληλα μέτρα για τη δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων και την ενίσχυση της προβολής των κοινοτικών προγραμμάτων, δράσεων και πρωτοβουλιών που συμβάλουν στους στόχους του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου και για την παροχή ευρωπαϊκής αναγνώρισης στις βέλτιστες πρακτικές, ιδίως μεταξύ των νέων και των παιδιών.

ε) διάδοση παιδαγωγικού υλικού και εργαλείων προοριζόμενων κατά προτεραιότητα, και απευθυνόμενων στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία ευνοούν την ανταλλαγή απόψεων σχετικά με την πολιτιστική ποικιλομορφία και το διαπολιτισμικό διάλογο.

στ) δημιουργία πύλης στο διαδίκτυο, η οποία θα παρέχει στο ευρύ κοινό πρόσβαση στις δράσεις διαπολιτισμικού διαλόγου και θα καθοδηγεί τους υποβάλλοντες σχέδια σχετικά με το διαπολιτισμικό διάλογο στα διάφορα συναφή κοινοτικά προγράμματα και δράσεις.

2) Άλλες δράσεις:

Έρευνες, μελέτες κοινοτικής κλίμακας και διαβουλεύσεις με διακρατικά δίκτυα και ενδιαφερόμενους παράγοντες της κοινωνίας των πολιτών, με σκοπό την αξιολόγηση και τη σύνταξη εκθέσεων σχετικά με την προετοιμασία, την αποτελεσματικότητα, τον αντίκτυπο του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου, ούτως ώστε να δημιουργηθούν οι βάσεις για τη μακροπρόθεσμη συνέχειά του.

3) Η χρηματοδότηση θα έχει γενικά τη μορφή άμεσης αγοράς των αγαθών και υπηρεσιών μέσω πρόσκλησης υποβολής προσφορών ανοικτής ή/και κλειστής διαδικασίας. Θα μπορεί επίσης να λάβει τη μορφή επιδοτήσεων. Οι χρηματοδοτικοί πόροι που διατίθενται για εκστρατείες πληροφόρησης και διαφήμισης δεν θα υπερβαίνουν το 40% του συνολικού προϋπολογισμού.

(Δ) *Δράσεις που λαμβάνουν κοινοτική μη οικονομική υποστήριξη.*

Η Κοινότητα θα μπορούσε να χορηγήσει μη οικονομική υποστήριξη, συμπεριλαμβανομένης της γραπτής άδειας για τη χρησιμοποίηση του λογοτύπου, καθώς και άλλου υλικού σχετικού με το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου, σε πρωτοβουλίες που προέρχονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς, εφόσον οι τελευταίοι μπορούν να εγγυηθούν στην Επιτροπή ότι οι εν λόγω πρωτοβουλίες διεξάγονται ή θα διεξαχθούν κατά τη διάρκεια του 2008 και μπορούν να συμβάλουν αισθητά στην επίτευξη των στόχων του Ευρωπαϊκού Έτους Διαπολιτισμικού Διαλόγου. Οι πρωτοβουλίες που οργανώνονται σε τρίτες χώρες, σε σύνδεση ή συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου, χωρίς να υποστηρίζονται οικονομικά, θα μπορούν επίσης να τύχουν μη οικονομικής υποστήριξης εκ μέρους της

Κοινοτήτας και να χρησιμοποιούν το λογότυπο και λοιπό σχετικό υλικό με το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου.

2.2 Συμβούλιο της Ευρώπης

Η έννοια του διαπολιτισμικού διαλόγου αποτελεί βασική πολιτική προτεραιότητα για το Συμβούλιο της Ευρώπης. Κατά την 118^η Σύνοδο των Υπουργών Εξωτερικών των 47 κρατών-μελών του οργανισμού στο Στρασβούργο (6-7 Μαΐου 2008) παρουσιάστηκε η Λευκή Βίβλος για το Διαπολιτισμικό Διάλογο, η οποία δίνει εκείνες τις κατευθύνσεις για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου, της αμοιβαίας κατανόησης και ανοχής, στη βάση των κύριων αξιών του οργανισμού, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μέσα από τα βασικά κείμενά του τα τελευταία 50 χρόνια.

2.2.1 Στόχοι και όροι του Διαπολιτισμικού Διαλόγου μέσα από τα βασικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η προσέγγιση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το διαπολιτισμικό διάλογο βασίζεται σε αρχές που έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας με το πέρασμα των ετών και βρήκαν έκφραση, γενικότερα, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και, ειδικότερα σε κείμενα του οργανισμού, όπως στην Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Σύμβαση (Παρίσι, 19 Δεκεμβρίου 1954) που υπογράφηκε από 48 χώρες, και αποτελεί τη βάση για τη διακυβερνητική συνεργασία όλων των χωρών της Ευρώπης, προσδιορίζοντας την αμοιβαία κατανόηση ως κεντρικό στόχο της ευρωπαϊκής ανταλλαγής και συνεργασίας στα πεδία του πολιτισμού και της εκπαίδευσης¹⁹. Στη Διακήρυξη της Οπατίγια (Κροατία) για το Διαπολιτισμικό Διάλογο (22 Οκτωβρίου 2003), όπου για πρώτη φορά το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει ρητά την έννοια του διαπολιτισμικού διαλόγου²⁰ και στη Διακήρυξη του Φάρο (Πορτογαλία) για την Στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Ανάπτυξη του Διαπολιτισμικού Διαλόγου (28 Οκτωβρίου 2005), η οποία υιοθετήθηκε στο κλείσιμο των εργασιών της 50ης Επετείου από την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Σύμβασης.

Μέσα από τα ανωτέρω κείμενα αναδύονται οι βασικοί στόχοι και οι όροι για την ανάπτυξη του διαπολιτισμικού διαλόγου. Σε γενικές γραμμές, τονίζεται ότι ο στόχος

¹⁹ Βλ. Council of Europe, *European Cultural Convention*, Παρίσι 19 Δεκεμβρίου 1954.

²⁰ «Ο διάλογος είναι μια ανταλλαγή. ...Ο διαπολιτισμικός διάλογος είναι ένας διάλογος που αφορά όχι μόνο άτομα, αλλά οικογένειες, κοινότητες και ομάδες ή ανθρώπους που ζουν σε συγκεκριμένες γεωτονίες, χωριά, πόλεις, χώρες ή γειτονικά κράτη και, γενικότερα, σε ολόκληρη την Ευρώπη και τον κόσμο. Το ιδιαίτερο στοιχείο του διαπολιτισμικού διαλόγου είναι ότι φέρνει κοντά λαούς με διαφορετική καταγωγή και διαφορετικό εκπαιδευτικό υπόβαθρο, που δεν πιστεύουν αναγκαία στα ίδια πράγματα ή έχουν τις ίδιες απόψεις για τη ζωή. Για να το πούμε διαφορετικά, ο διαπολιτισμικός διάλογος είναι μια ανταλλαγή μεταξύ ανθρώπων ή ομάδων που δεν έχουν το ίδιο πολιτιστικό υπόβαθρο». Βλ. Council of Europe, *Opatija Declaration: Learning about Intercultural Dialogue*, Adopted by the European Ministers Responsible for Cultural Affairs, Opatija (Croatia), 22 Οκτωβρίου 2003, σσ.8-9

του διαπολιτισμικού διαλόγου είναι να μάθουμε να ζούμε μαζί ειρηνικά και εποικοδομητικά σε έναν πολυπολιτισμικό κόσμο και να αναπτύξουμε μια αίσθηση της κοινότητας και του ανήκειν. Ο διαπολιτισμικός διάλογος θεωρείται, επίσης, εργαλείο για την αποτροπή και την επίλυση των συγκρούσεων με την εμβάθυνση του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, στα βασικά κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης τίθενται οι εξής στόχοι:

- Η συμμετοχή σε κοινά οράματα για τον κόσμο, η κατανόηση και η μάθηση από εκείνους που δεν βλέπουν τον κόσμο από την ίδια οπτική με εμάς.
- Η ανάδειξη των ομοιοτήτων και των διαφορών μεταξύ των πολιτιστικά διαφορετικών παραδόσεων και αντιλήψεων.
- Η επίτευξη μιας συναίνεσης ώστε οι διενέξεις να μην επιλύονται με τη χρήση της βίας.
- Η συνδρομή όλων στη διαχείριση της πολιτιστικής πολυμορφίας με δημοκρατικό τρόπο, κάνοντας τις αναγκαίες προσαρμογές σε όλα τα είδη των υφιστάμενων κοινωνικών και πολιτικών δομών.
- Η γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα σε εκείνους που αντιλαμβάνονται την πολυμορφία ως απειλή και εκείνους που την αντιμετωπίζουν ως πλούτο.
- Η κοινή κτήση βέλτιστων πρακτικών, ιδιαίτερα σε πεδία του διαπολιτισμικού διαλόγου, στη δημοκρατική διαχείριση της κοινωνικής πολυμορφίας και στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής.
- Η κοινή ανάπτυξη νέων πρωτοβουλιών.

Όσον αφορά στους όρους και τις συνθήκες που χαρακτηρίζουν έναν αληθινό διαπολιτισμικό διάλογο, βάσει της υφιστάμενης εμπειρίας, θα μπορούσε να προταθούν τα εξής:

- Αναγνώριση της ίσης αξιοπρέπειας όλων των συμμετεχόντων.
- Εθελοντική συμμετοχή στο διάλογο.
- Εκατέρωθεν διαφάνεια, περιέργεια και δέσμευση και απουσία επιθυμίας κυριαρχίας στο διάλογο.
- Ετοιμότητα να προσεγγισθούν πολιτιστικές ομοιότητες και διαφορές.
- Ελάχιστος βαθμός γνώσης για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκατέρωθεν πολιτισμών.
- Ικανότητα ανεύρεσης κοινής γλώσσας για την κατανόηση και το σεβασμό των πολιτιστικών διαφορών.